

מקורותיו של א. צ. גרינברג

ב"הארץ" גליון ערב שבת 17.10.1958 במאמר ביקורת תחת הכותרת "אורי צבי גרינברג לאן?" מאשים מר ג. קצנלסון את המשורר הגדול בכנותיות ובעבודת-אילנים (פאסיזיות - בלע"ז).

האשמותיו אלו של מר קצנלסון מתבססות על שלושת הפרקים האחרונים של שירו "במעלות השיש הלבן" ("הארץ" גליון ערב סוכות תשי"ט), של אורי צבי גרינברג, בהם: "הוא מתרחק אל עולם של סמלים בכרי להסביר עלידו לא רק את סוד הקיום, אלא גם את פלא הקיום, ואת כוח הניחוי, שאנו בתפילתנו (תפילת "ברכי נפשי" - תהלים קד, שמר קצנלסון מצא בה ובשירו הגידון של אציג קווים משותפים לשבת, למיווג החושה דתית עם התפעלות הכרתית) מצאנו אותו אצל המי למינהו, ושחוקרי הטבע מצאו אותו, כפי הנראה, גם אצל הצומח למינהו - מתפש אציג בפרקים אלה וגם מוצא אצל אימנים שהם מעל לעולם החי והצומח".

מר קצנלסון אורג הלאה את מטבת האשיות מותיו ואין הוא מן המצניעים לכת. היא אינו מסתפק בכך שמצביע על התבססותו של המשורר על המיתולוגיה האלילית, על "גוסח אלילי נמר", ועל "תפיסה אלילית מכהקתי", הבאים לידי ביטוי - לדעתו, בשיר הגידון, הוא מגלה ללא רחם את שורש הרע ואומר:

"את מקורה המדויק של תפיסה אלילית זו של "במעלות השיש הלבן" אנו מגלים בדבריו של אציג על הגשמים הוורדים בי עהם, שבהם בא לדעתו לידי ביטוי החיבור שבין "גשמים אדמה בתשוקתה לבעלה בי צנינים", בשמים נמצא איפוא בעל שאשתו היא האדמה, והמצע המיני שבין הבעל לאשה יוצר את הנשם, שכתוצאה ממנו מתעברה האדמה ויולדת אחר-כך את הצומח למינהו".

הפעם - ממשיך קצנלסון במסחרו צי" מי גובר והולך - אין אנו צריכים לחפש את מקורותיה של תמונה זו, כי היא ידועה לכל: זהו פולחן הבעל של עמי כנען הקדמונים, שאליה הניבא נלחם עם חמישה שפוכה כל כך... לכן גם התנבא אליהו, וכפי הנראה לעיתים תכופות, על עצירה גשמים ועל הורדת גשם שלא בעתו, דעה לומר: שקר הוא הסיפור על סעולה מיניה שבין האליל הבעל לבין האדמה; אני הו כוריד את הגשם כראוני, ללא כל קשר לפעולת מיני".

ובוציא קצנלסון באין מסריע את משפטו הקשה:

אם נרצה אם לא נרצה - עבודת ה' אלוהים שבפרקי האחרונים של "במעלות השיש הלבן" היא לאמיתו של דבר דא עבודת אלוהים, אלא עבודת הבעל" (תהר) גשה שלי - קהתי).

באין מסריע, כי על כן לא עלה כלל על דעתו של מר קצנלסון שספרותו הע- תיקה הלגטימית, מלאה מוטיבים דימויים "מיתולוגיים" כאילו בהם הטא המשורר ה- עולה "במעלות השיש הלבן", ושלא רק תורת הקבלה לבדה, כי אם גם התלמוד והמדרש מייחסים מיניות "וכוח זיווגי" ל- כוחות העליונים, לאימנים שהם מעל לעולם החי והצומח", וכשם שהודגש בספר הוזהר (חלק ב, יב, א; שם, חלק ג, קעז, ב, ראה גם שם, חלק א, קנז, ב; שם, חלק ב, קמז, ב - הבנית מנסובה); "דבכל סריו, בין לעילא בין לתתא מדבר ונוקבא אחיון כלא ודמשתכחי", הודגש גם בתל- מוד ואמרת רב יהודה, בשם רב - בבלי בבא בתרא, עז, ב/; "כל מה שברא הקביה בעולמו) (גם האיתנים שהם מעל לעולם החי והצומח") זכר ונקבה בראם. כי כך הוכרז בתלמוד ובמדרש (ירושלמי, ברכות פרק ט, הלכה ב; בראשית רבה פר' יג, יד; פרקי רבי אליעזר פרק ה; שם, פר' כג, ועוד): "המים העליונים זכרים, המים התחתונים נקבות".

המים העליונים, אלו שהם מעל לרקיע, מהתים חלק בלתי נפרד של השמים. ה- "מים התחתונים", המים שהם מתחת לרקיע, הינם חלק בלתי נפרד של הארץ.

מעשה, השמים בכללם הינם בחינת זכ- רות, והארץ היא בחינת נקבות. כנאמר מפורש בספר הוזהר (חלק א, כט, ג): "...דבר וניקבא, ואינון שמים וארץ...". ו- הגשמים, שהם תולדות המים העליונים - השמים, הינם לכן ביטויי התיפקודי של הזכר - השמים.

זכר הכריו רב יהודה (בבלי, העניתי, י, ב; ומקבילות בספר רזיאל המלאך עזיז עת, (הבנית קטנה, ירושלים תשי"א): "מיטרא בעלה דארעא הוא, שנאמר (ישעיה נה, י) כי כאשר ירד הגשם והשלב מן השמים ושמה לא ישוב כי אם הרה את הארץ והגלילה והצמיחה".

י אברה, שם, מחדש אגב כך חיודש לשוני ואומר: "מאי לשון רביעה (רביעה ראשונה, שנייה, שלישית - עונות סטר) - דבר שרובע את הקרקע" (מקבילות בשם רבן שמעון בן גמליאל תמצא בירושלמי, ברכות, פרק ט, הלכה ב; שם, גדרים פרק ה, הלכה ה).

י לוי לעומתם, אינו מסתפק בקביעה מינית סתמית, הוא מוסיף היאור הוזהרות מוחשי באומרו (ירושלמי, ברכות, פרק ט, הלכה ב; בראר פר' יג, יד): "המים העליונים זכרים והתחתונים נקבות... ההי (ישעיה נה, ת) הפתח ארץ - כנקבה זו שהיא פותחת לזכר..." (הפסוק במלואו:

הרעיפו שמים ממעל, ושחקים יולו צדק, הפתח ארץ ויפרו ישע, וצדקה תצמיח יחד, אני ה' בראתיו".

דוגמתו מוצאים אנו בספר הוזהר (חלק א, כט, ב, ראה גם, זוהר חדש, פ' בראשית בדרוש הפסוק "ויאמר אלהים תבא הארץ דשא") ושם: "ממימי דשמיא אתון ארעא ומימי אשתון בנות. אלא דעלאי זכר ר' תתאי ניקבא, והתאי מן דכורא אתונן, ומיין תתאין קראן לעלאין כנוקבא דפתחא ל' דכורא ושדת מיא לקבל מיא דכורא למעבד זרעא..."

עלינו לצטט כאן קטע נוסף מפרק ה' של המדרש פרקי דר' אליעזר, בו אנו קוראים: "...ובמקום שופקוד להם (לעניות) הקביה להעלות ולהמטיר, שם מנשימים. מיד הארץ מתעברת וצמחה כאשה אלמנה שהיא מעוברת מזנות, אבל כשירצה הקביה לברך צמחה של ארץ... פותח אוצרות הטוב שבשמים וממטיר על הארץ, שהם מים זכרים, ומיד הארץ מתעברת ככלה שהיא מתעברת מבעלה..."

במדרש זה נזכרים שני מקורות מים זכריים הבאים בסג צניני עם האדמה, יחס האחד הינו ליגאלי כאשר הוא בעלה הלי גיטימי של האדמה, בעוד שיחס השני הינו בלתי ליגאלי, כי אין הוא בעלה החוקי של האדמה, ללא ספק אגדה מאוחרת בס- נינו, בה באה ככר לידי ביטוי ההכרה ש- העננים אינם תולדות השמים - המים העליונים, ואין הגשמים לכן בעלה החוקי של הארץ. (ראה, דעת רבי יהושע בבבלי תענית ט, ב).

ובאשר לתפקודי בריאה שלמים, אותה "ישות המים" הגלופה בחסונת ה"נהר" כי שיר הנידון, ושמר קצנלסון בה סולר מנינה, מדובר רבות בספרות הוזהר המייחסת תפ- קידי יצירה רבים ומתמידים ל"הוזהר נהר" דגיד ונפיק מעדן" אשר "לא פסקין מימיו לעלמין" (זוהר, חלק א, רמז, ב; ועוד), ואשר "מינה אתונו כלהו, ומתמן סרחין גשמחין לבלאי" (שם, שם, קצת, א; ועוד), אותה "נהר" אשר לדעה רב המנוגא סבא - "חיים שמה, ומתמן נפקין חיים לעלמאי" (שם, חלק ג, נח, א).

גם ללילה נודע כוח יצירה דינאמי בי ספרות הקבלה המודה אותו בספירה מלכות, אותה ספירה פלאית המשבשת בית-הקליטה לכל הכוחות השופעים וזורמים באצילות, ואשר היא מאצילה לשורת העולמות ש- מתחתיה, וגם זנה ומפרנסה אותם.

ולא בכדי שניו של המלאך הממונה על ההריון - "לילה" (בבלי, גי'ה, טז, כ; תנחומא פר' פקודי ג' ראה גם, זוהר חלק ב, יא, ב).

זאת ועוד: חושך - ליל בראשית הם העננים, בהתאם למדרשים הנוסטיים, כי כך מופיע בספר רזיאל המלאך (עמוד סח): "ויבדל אלהים בין האור - מהר דינור, ובין החושך - חשכת מים עדי שחקים" (ע"ז שם).

ובעמוד לב, שם, מוסבר: "וחשך - זהו העבים, כמו השבת מים עבי שחקים (תהלים יח, ג), וקרא לעבים חושך, שמונע האור ומחשך המראה... ובכאן נברא ה' עבים... ומה שאמר, וחושך על פני תהום - העבים חשכת מים, ששרויין אצל המים". (ראה גם, מדרש בונן, עמוד 24, - הוצ' יליצק, בית המדרש חדר ב').

ובכספים הם לילה ונהר ה"שמים וכסי" מין" (ערי שחקים) וה"מים דכסיפין" אלו אל אלי חיק אל חיק, ו"תהום אל תהום קורא".

ובהתמוגות התהומית, לילה נהר - שמים מים, מוצא גם האדם - המשורר בעל התחושה התהומית את תיקונו. בה טועמת גם נשמת האדם המשתלבת, מן הנצח.

וסן המים אל האש: אל שירת האש שבפרקי האחרון הייצ של "במעלות השיש הלבן"; ואל חירף האש והגופרית, אותן חיתה מר קצנלסון על ראש המשורר אודות אשו זאת.

כאן הופך להיות כאמר הביקורת לכהב שיטתה ממש, ובאם עד כה האמנו בחום ליבו של מר קצנלסון (תום לב לחוד, ו- בורות במקורות לחיז) הרי מעתה עלינו להטיל ספק חמור בחמימותו.

הכה נראה דבר שניהם: המשורר: "הסבור אתה שרק פלגי מים טר- בים ואולם האש האש האש) אוכלת הבואות שמש, כנורות, ואף את הקיטון שעל הבראך ואת העריטה החמודה וגם היד השוכב בה, זוללת אפילו את חלב הנד

של העני בלילו, כמו שהיא טורפת קדקד מלבלב בזר ואחרית, רבת הלהבות והכוח, ריח מדיבה ואפר... לא יותר?

שאל את שהרחיק לנדוד והעמיה לראות במראות ויגדן: הלל לאש דבית כח-חולכה ושפע להבות ומפניה חל קיטר - כובים אחרי גמאו נופים ולגמו דס בחדבו ויאסף שלל ונחל כבוד; ואליה מתפלל כל נכבד שתתלקה ותתגבר אף על מיחי צנת והררה הלל לעורכי מערכת עצים ועליה מניחיים את מתם

אך הפתחה הקור היתה השקנית הצעירה רינה דורון-פסקין, שזו לה הופעתה הראשונה על בימת קמרי לאחר שובה משהות ממר- שכת בארה"ב, שם שיהקה בכרודבי ככפילה בהפקיד אבא פראנק. בהערב אימפרוביזציה" היא משחקת את מימי, הבת הצנועה הנישאת לסיציליאני הקנאי לא רק בתוה, כי אם גם על עברו של אשתו. דינה דורון מתגלה כי שחקנית דרמטית בעלת יכולת רבה ודאי עוד נשבע ממנה הרבה נחת. לנתן כוגן, ה- סיציליאני הקנאי, היו מומנטים טובים בסצי- נת הקטנה הגדולה, שבחלק השני של ההצגה, לעומה זאת לא התחיה עם תפקידו אברהם בן-יוסף ובציקר התלבט קשה במרולבו הארוך, כשרירות רבה הוטל על בתיה לנצט להנפיע בזמרת ואף לומר, אם כי היא חסרה את הנחמנים התקאליים הדרושים לכך.

את ירו של הבמאי לופוביצי הרגשנו רק בחלקה השני של ההצגה, ומי יודע אם לא מוטב היה לנצלו להצלאת מחזה אחר, פחות אכספרימנטאלי. התפאורה של אריה נבון מ- צופצמת עד למינימום ובכך היא כמלאה את תפקידה על הצד היותר טוב.

וזמרים לאור המתלקח במערכת העצים ובמת - שבח לשאינס מזמרים את מתם כגוף החיה אל בוד התולעים ודמעותיהם נוצצות לעומת האש והם מזמרים: כדי לאמח שמכוח האש בא הפולס, בא האדם וסופו לאש, ולא לעפר - כי מכוח האש ניזון החי ואף כוח המים הוא אש לקטו את האפר בזמר מלקטיס, שאו ופורוהו על נהרות! אחר שובו וראו את פניכם בלוח המראות

המבקר: "אולם לא עבודת הבעל בלבד מצויה בסופו של "במעלות השיש הלבן", אלא גם עבודת אחרת, קדמונית יותר, הלא היא עבודת האש. כי בפרק האחרון של "במעלות השיש הלבן" שר אציג כהתלהבות עילאית גובלה בשכרון, שיר הלל ושבח, לעורכי מערכת עצים ועליה מניחים את מתם ומזמרים לאש המתלקחת במערכת העצים ובמת" (גמעיז תיהם נוצצות לעומת האש". ושירה כה ודמעות כאלה הן לדעתי של אציג ערוה נאמנה להאמנתו של העקרון האמנותי העליון של חיינו והוא "שבכוח האש בא העולם, כא האדם, וסופו לאש ולא לעפר; כי מכות האש ניזון החי ואף כוח המים הוא אש".

ההזדהות שבין אציג - ממשך קצנלסון - שמספר כאן על פולחן, לבין עורכי ה- פולחן, היא כאן מוחלטת באופן מפתיע. זכרתם של הריקדים מסביב לאש המתלקחת והצעיותהם המתנענעות מול המה, שמתלקת אף הוא, בחור האש הביערת - הם ה- זכרתו שלו ודמעותו שלו, כן בזוכה סופו רים וריקדים לא בכדי כזה, שהוא מעש- (סוף בעמוד 6 טורים 7-8)

על מקורותיו של א. צ. גרינברג

(סוף העמוד 5)

שלימה" כי אין עליין עליו, בפני האש.
מר קצנלסון בחם לבבו אמר לגלות
ערוה המשורר הגדול, ויגד לאחיו בחוץ.
ונמצא ערותו שלו הוא בילה. אכן ארוה
היא הכנעניות אותה מנסים לספול על
אישים שונים בזמן האחרון.

כי הנכון הוא, שמכוח האש בא העולם"
— וכל נברא המורכב מארבע יסודות, ש'
ראש ועיקר ביניהם היא האש. ומקורותיו
מספקים לנו אישור נאמן לכך, כי כך
נאמר במדרש הנעלם (וזהו מדרש, פר'
בראשית דף ה, ב.): "...והאש היתה ברית
בתחילה, וזהו בראשית. הוצא משם אש
ונשאר ברית. כלומר, ברית'אש... וזהו ברא'
שית — „ברית'אש, ברא אלוהים את ה'
שמים ואת הארץ... למה הביא הקב"ה גבול
לעולם... אלא ראה הקב"ה שהעולם נברא
בברית אש... מה עשה, דן את העולם בדבר
הראוי לכבוד את האש, כדי להעביר את
הרשעים מן העולם שנמשלו לאש, שנאמר,
בן האש יצאו והאש תאכלם, ר"ל, מהאש
יצא בתחילת העולם כשנברא בתחילה.
גם באדם גובר יסוד האש והינו בו ה'
יסוד העיקרי, כנאמר במדרש הנעלם (וזהו
חדש פרי' בראשית דף ו, ב.): "...שהגורא
יתברך ברא האדם... והכינו מארבעה דבי
ריב... אש, מרות, ממים, מעפר. שנאמר
והארץ היתה הוה ובהו וחשך... מקום יש
מכריז הים שקורין לאש ההו. וזהו היסוד
הראשון".

ובתיקוני הוהו (תיקון יט, דף לט, ב.) —
הבניות (סלאזיא) גורש בפסוק „ממכני
באשיות" (סיד השירים ב, ה.): „וכאי
ניהו אלין אשיות, אינון תרי אשות,
דאינון איש ואשה, אשא חורא ואשא
סומקא".

„וסופו (של האדם) לאש" ; — כנאמר
במדרש (פרקי רבי אליעזר פרק לה.): „רבן
גמליאל אומר, ישראל אמרו לשון הרע
על הקב"ה ואמרו, הויש בהי כוח לזון אותנו
במדבר... ושלח בהם אש ואכלה אותם
סביב, שנאמר, ותבער בהם אש ה'... ו'
יעקב משה אל ה' ותשקע האש. רבי יהודה
אמר, אותה האש שירדה מן השמים שקעה
בארץ ולא חזרה למקומה, לשמים... והיא
האש שאכלה לעדת קורח... ואין אדם נפטר
מן העולם עד שיעבור עליו מאותה האש...".
„ואף כוח המים הוא אש" ; — כנאמר
בספר יצירה (פרק א, משנה יד.): „אש —
ממייב, „ומן המים נברא האש" (ספר
רזיאל המלאך, עמוד לח).

ובהמנוח שריפת המת שבסיום השיר,
אין המשורר מטיף לפולחן האש והאלוהות,
מאחר ואין כאן לפנינו פולחן כל עיקר. כשם
שאין גם בועזו להטיף לצורה „קבורה"
השונה מזאת שקודשה מזה דורות רבים
בישראל, כי אם בדעתו לתת ביסוד מוחשי
להחושחו האינטואיטיבית, שיסוד (יסוד —
ולא יסוד) כל נמצא בטבע הינה האש, ובי'
„כדי לאמת — שמכוח האש בא העולם,
בא האדם, וסופו לאש ולא לעפר". והשמכוח
האש זיוון החי... — שבאו לידי ביסוד
כבר במקורותינו המקודשים.

ידיו של אלוהים, אלא בפני כוח שמאמינים
באמונה שלימה כי אין עליין עלי... ה'
הפיסה שלפנינו על אף ענו הפולחן שבה,
היא איפוא הופעה שלפני — היהודה ב'
עולם. זהו פאסישום (ההדגשות שלי —
קחתי).

...פולחן האש, שגדול המשוררים העברים
בדורנו עורך אותו במעלות השיש הלבני'
בשמו של אלוהי ישראל, הוא איפוא פולחן
זר לרוחו של אלוהים זה. ופן הכחינה
היהודית אינו ניתן להתישב אפילו על דרך
הסמל. רק בחינה אחת לו והיא הבחינה
הפאסישטיטית; ומבחינה זו הריהו נכלל
במושג שבראשיתיות קראו לו היהודים
עכרים. עבודת כוכבים ומולות".

הנה כי כך מסלף מר קצנלסון בשתכחו
את המכאון ואת המסוהל בקטע הנידון
משיר „במעלו תהשיש הלבני". יודע הוא
בבטחה ש„כך בוכים, סומכים ודוקים לא
בפני כוח, שהוא מעשה ידיו של אלוהים,
אלא בפני כוח, שהוא עצמו אלוהים". כי
דמיונו רואה הוא את המשורר מתפלש ב'
התבטלות בפני כוח שמאמין בו „כאמנר

מאת: עו"ד יוסף סיני

דילטנטי. גם הפעם קרה אותו הדבר.
אין זה נכון כי תורת היהדות היא נגד
עונש מות. אצל משה בן מימון (הרמ"ב
ב"ם), שהיה הומניסטן גדול, אנו מוצ'
אים את הדין כהילכתו: „מוזהרין בתי'
דין שלא ליקח כופר מן הרוצח, ואפילו
נתן כל ממון שבעולם, ואפילו רצה גו'
אל הדם לפטרנו, שאין נפשו של הנהרג
קנין גואל הדם אלא קנין הקב"ה";
אסור לבית-דין לחוס על ההורג; אסור
לומר: כבר נהרג זה, מה תועלת בהריגת
זה.

עוד לא הגיעה העת לסטות אף כמד'
לוא הנימה ממה שנאמר שם. טרם הגע'
בו „אתרית הימים", בה גר זאב
עם כבש. בחברה שלנו יהודי עדיין אי'
בו חי בשלום עם יהודי.

כשנגיע לזמנים שאדם יכבד תוק'
וזכויות הזולה, ויצר לב האדם יהיה
טוב מגעוריו, יהפך עונש המוות מעצמו
לאות מתה בספר ההוקים. עד אז אין ל'
הטיל על הרוצח שאינו הימל על ה'
נרצח.